

Recenzje:

Jacek Kaczmarek

Regionalne szlaki tematyczne. Idea - potencjał - organizacja

Regionalne szlaki tematyczne

Idea, potencjał, organizacja.

Autor: Armin Mikos von Rohrscheidt

ISBN: 978-83-60789-28-5

Wydano: Kraków 2010, wydawnictwo: PROKSENIA

Recenzja: Prof. dr hab. Jacek Kaczmarek

Stron: 408

Podmiotem swojego opracowania Autor uczynił grupę produktów turystycznych, należących do typu popularnego także w naszym kraju. Są to szlaki tematyczne o zasięgu regionalnym. Natomiast przedmiotem jego zainteresowań badawczych była wszechstronna ocena walorów poznawczych i turystycznych analizowanych fragmentów przestrzeni geograficznej. Cele heurystyczne podjętej drogi badawczej zostały określone w następujących kontekstach:

- systematycznym – przedstawienie i uporządkowanie terminologii, dotyczącej szlaków tematycznych w ramach wszechstronnie rozumianej turystyki kulturowej;
- metodycznym – opracowanie spójnego algorytmu oceny potencjału turystycznego regionalnych szlaków tematycznych;
- poznawczym – powiększenie zakresu posiadanej wiedzy na temat stopnia zorganizowania i sprawności funkcjonalnej regionalnych szlaków tematycznych;
- praktycznym – wskazanie działań, prowadzących do poprawy pozycji konkurencyjnej linearnych systemów recepcji turystycznej.

Do zrealizowania zamierzonych celów Autor wybrał istniejące regionalne szlaki tematyczne, które można uznać za reprezentatywne przykłady. W efekcie przeprowadzonej selekcji wybrano następujące szlaki tematyczne: Szlak Piastowski, Pętlę Pomorską Szlaku Cysterskiego, Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, Pomorski Szlak Bursztynowy, Szlak Sakralnej Sztuki Barokowej im. Michaela Willmanna. Omówione zostały przekonujące kryteria celowego doboru próby, stanowiące o jej reprezentatywności dla większości produktów turystycznych tego rodzaju. Jako takie Autor przyjął: posiadanie przez wszystkie charakteru realnej oferty turystycznej czy wspólny im linearny układ, a jednocześnie na ich rozmaite profile tematyczne tych systemów. Można zastanawiać się nad uzasadnieniem wyboru wyłącznie szlaków o porównywalnym zakresie przestrzennym (określonym jako zasięg regionalny). Wydaje się, że jeszcze bardziej wartościowe rezultaty badawcze można by osiągnąć porównując także systemy o zróżnicowanej strukturze. Przedstawione uwagi nie stanowią jednak naruszenia zasad doboru docelowych obszarów badawczych.

Recenzowane opracowanie dokumentują liczne i różnorodne źródła. Wśród nich znajdują się opracowania przewodnikowe, publikacje kartograficzne, raporty, a także strony internetowe. Książka składa się z trzech części, tzn: wprowadzenia, właściwych dociekań badawczych (4 rozdziały) oraz podsumowania.

Układ przedłożonego opracowania jest logiczny. Autor rozpoczął proces badawczy od jasnego sformułowania celów podjętej pracy. Jako cel wiodący recenzowanej książki została przy tym określona krytyczna konkretyzacja metody oceny potencjału rozwojowego

regionalnych szlaków tematycznych. Proces postępowania naukowego ma charakter komplementarny i dotyczy następujących zakresów problemowych: organizacji i zarządzania szlakiem, atrakcyjności wyodrębnionej przestrzeni turystycznej, jakości usług świadczonych odwiedzającym szlak, walorów kulturowych szlaku, uzupełniającej oferty spędzania czasu wolnego podczas wędrowania szlakiem, poziomu rozwoju infrastruktury turystycznej. Niewątpliwie poruszane zagadnienia należą do bardziej złożonych spośród tych, z jakimi można się spotkać na kartach opracowań z kręgu analiz turystycznych.

Pierwszy rozdział pracy posiada charakter systematyzujący i klasyfikacyjny. Autor definiuje w nim i wyjaśnia pojęcia produktu turystycznego, szlaku turystycznego i turystyczno-kulturowego, w tym tematycznego. W oparciu o istniejącą literaturę ukazuje dalej podstawowe funkcje szlaku turystycznego, dokonuje klasyfikacji szlaków kulturowych w odniesieniu do ich zasięgu, znaczenia a także stopnia organizacji jako produktu turystycznego, wymienia i pokrótce opisuje szlaki kulturowe funkcjonujące w polskiej przestrzeni turystycznej. Porządkuje także wysuwane przez innych badaczy i formułuje własne kryteria odnoszące się do konstrukcji oraz organizacji funkcjonowania szlaków tematycznych.

Rozdział drugi poświęcony jest w całości metodzie oceny potencjału turystycznego szlaków tematycznych, którą konstruuje i której zastosowanie proponuje Autor. Szczegółowy opis metody zostaje poprzedzony krytyczną analizą proponowanych w polskiej literaturze fachowej metod oceny potencjału turystycznego obszarów oraz szlaków turystycznych (te ostatnie, jak podnosi Autor, tylko w marginalnym stopniu uwzględniają aspekt kulturowy w jego różnorodności, jak również organizację szlaku jako produktu turystycznego). Proponowana metoda zostaje opisana bardzo szczegółowo, włącznie z dokładnym opisem kolejnych etapów oceny (identyfikacji, inwentaryzacji, waloryzacji, analizy potencjału dla każdego szlaku z osobna, wreszcie analizy porównawczej), wszystkich stosowanych procedur, poszczególnych kryteriów bonitacji oraz narzędzi badawczych i weryfikacyjnych, w tym bardzo rozbudowanego formularza waloryzacyjnego.

Na kolejny rozdział składają się zestawienia wyników waloryzacji potencjału turystyczno-kulturowego pięciu wymienionych wyżej szlaków tematycznych, połączone z ich wieloaspektową analizą. Poprzedza je każdorazowo krótka charakterystyka poszczególnych szlaków oraz ich przestrzeni, zawierająca także wykaz obiektów formalnie zaliczanych do tych systemów. Bogaty aparat przypisów dokumentuje przydzieloną punktację we wszystkich bez wyjątku przypadkach, gdzie nie jest ona oczywista i na mocy przyjętego kryterium jej podstawę stanowi opinia ekspercka, formalne zaliczenie obiektu do jakiejś grupy albo wynik badań ankietowych. Za zestawieniem wyników dla każdego badanego systemu i przydzieleniu predykatów, określających potencjał szlaku w poszczególnych zakresach badania, dołączona jest część interpretacyjna, zawierająca m. in. opis słabych i mocnych stron każdego szlaku, a także listę postulatów, odnoszących się do jego modyfikacji. Ta część najlepiej ukazuje praktyczne zastosowanie metody oceny potencjału do diagnozowania stanu danego produktu turystycznego oraz formułowania konkretnych propozycji jego poprawy.

Ostatni, czwarty rozdział zawiera zestawienie wyników badania poszczególnych szlaków w odniesieniu do kolejnych zakresów dokonanej oceny. Bogato ilustrowane tabelami wyników oraz schematami ukazującymi przestrzeń szlaków w rozmaitych ewaluowanych aspektach, umożliwia ono uważnemu Czytelnikowi samodzielne ustalenie atutów i słabości polskiej oferty szlaków tematycznych. Pomocny jest w tym szereg (10) wniosków i postulatów, sformułowanych przez Autora w ostatniej części rozdziału i odnoszących się do badanych szlaków jako grupy produktów turystycznych o wspólnym profilu.

W kończącym recenzowaną książkę podsumowaniu wskazano na aplikacyjny aspekt podjętych rozważań teoretycznych oraz na szanse praktycznego wykorzystania przeprowadzonej weryfikacji empirycznej przygotowanych narzędzi waloryzacyjnych. Praca jest zatem opracowaniem obszernym, posiadającym istotne walory teoretyczne i aplikacyjne.

Zagadnieniem pierwszorzędnej wagi w monograficznych opracowaniach naukowych jest precyzyjne zdefiniowanie stosowanych pojęć. Przede wszystkim powinno to dotyczyć adekwatnego przedstawienia rzeczywistości oraz jej interpretacji z zastosowaniem pojęć uznanych za właściwe. W recenzowanej rozprawie kluczowymi określeniami są turystyka kulturowa, szlak turystyczny, produkt turystyczny oraz system. Autor, na podstawie bogatego przeglądu literatury określił poprawnie konieczne pojęcia, stosując je w sposób konsekwentny i przemyślany.

Fundamentalnym elementem badań naukowych jest dobór i wykorzystanie właściwych metod. Zastosowanie odpowiedniej metodyki badawczej wpływa znacząco na otrzymywany obraz rzeczywistości. Wykorzystane podejście metodyczne w ocenianej pracy należy ocenić pozytywnie. Warto w tym miejscu zastanowić się nad staranną selekcją narzędzi i technik badawczych. Wszak rzeczywistość społeczna szlaków kulturowych jest złożona, bywa nieprzewidywalna oraz przypadkowa. Autor ma pełną świadomość ograniczoności zastosowanych miar, o czym można się przekonać w części metodycznej recenzowanej pracy. Opracowanie z warstwie metodycznej zostało poprzedzone krytyczną analizą wielu metod waloryzacyjnych. Dotychczasowy, wszechstronny dorobek wielu dziedzin badawczych, pozwala dojść do przekonania, że zagadnienia oceny walorów i atrakcyjności obszarów, obiektów, zjawisk nie są problemem nowym. W literaturze przedmiotu spotkać można opracowania na temat, np. wykonane w ośrodku łódzkim oceny walorów turystycznych: muzeów skansenowskich w Polsce, pozostałości kultury materialnej Żydów na obszarze Polski środkowej, czy środowiska przyrodniczego nad Zalewem Koronowskim, i wiele innych. Niemniej, waloryzacja szlaków turystycznych nie doczekała się jeszcze kompleksowych i wyczerpujących. Dotychczasowe prace trudno jest uznać za wystarczające. Dlatego też, rezultaty dociekań metodycznych Autora są godne uznania. Doprowadziły one do przygotowania jednolitego standardu oceny układów linearnych, umożliwiającego m. in. porównanie ich poziomu rozwoju zagospodarowania turystycznego (s. 163-173). Ostatecznie Autor zdecydował się na wykorzystanie powszechnie stosowanej metody waloryzacyjnej, tzn. bonitacji punktowej. Aprobując jego wybór, jednocześnie należy pamiętać o licznych ograniczeniach implikujących stosowanie bonitacji punktowej. Słabe punkty tej metody Autor zresztą zauważył i w konsekwencji podjął szereg działań zmierzających do usunięcia istotnych mankamentów wspomnianej metody (s.80-84), co zapewnia wyższy stopień obiektywizmu dokonanej przez niego oceny potencjału badanych systemów.

Do weryfikacji przyjętego algorytmu oceny potencjału szlaku Autor wybrał interesujący poznawczo i realnie funkcjonujący w przestrzeni geograficznej Szlak Piastowski. Dokonany dobór obszaru w kontekście realizacji zamierzonych celów należy uznać za trafny. Oczywiście nie można wykluczyć krytycznych uwag dotyczących doboru regionalnego szlaku tematycznego. Jednak z uwagi na cel ocenianego opracowania, wskazany system linearny spełnia podstawowe kryteria merytoryczne.

Za właściwą z punktu widzenia oceny zastosowanej metody badawczej oraz możliwości zastosowania do oceny innych szlaków należy uznać decyzję Autora i Wydawcy o dołączeniu do publikacji - oprócz wzoru formularza waloryzacyjnego szlaku i algorytmu jego wypełniania - także włączonych w tekst główny formularzy oceny wszystkich badanych szlaków, a także (jako załączników) wzorów zastosowanych narzędzi badawczych.

Za zdecydowanie mocną stroną recenzowanej publikacji należy uznać przeprowadzone kompleksowe badania terenowe, obejmujące szereg istotnych aspektów funkcjonowania szlaku jako produktu turystycznego, w tym m. in. dostępność wszystkich obiektów zaliczanych do szlaków, system koordynacji, oznaczenia szlaków, regularność organizowania imprez kulturalnych dla turystów w przestrzeni szlaków, a także istnienie szeregu lokalnych ofert dla turystów.

W tym miejscu pozwolę sobie na komentarz dyskusyjny. Moim zdaniem nie można pominąć problemu oryginalności, niepowtarzalności poszczególnych obiektów na szlaku, czyli ich unikatowości (szersze rozważania Autor poświęca mu na s.112 – 113). Sądzę, że zastosowane w publikacji kryteria "wyjątkowości" są nazbyt sformalizowane. O randze obiektu, zjawiska, czy postaci nie decydują wyłącznie obiektywne kryteria eksperckie (s.150-151). Istotne znaczenie ma to, w jaki sposób odwiedzający postrzegają obiekty: czy czynią to tylko według ich klas unikatowości? Przykładowo: niezależnie od przyjmowanych standardów usług noclegowych, swoje subiektywne opinie na ich temat wyrażał już Erazm z Rotterdamu, opisując *domy zajezdne* we Francji i w Niemczech. Nie można także odmówić trafności sądów nad pobytem w hotelu wyrażoną przez bohaterkę wykreowaną przez Virginie Woolf – *Panią Dalloway*. Z kolei wędrowki szlakiem Leopolda Blooma, spontanicznie organizowane przez miłośników Joyce'a, doprowadziły do sformalizowania *Bloomsday*, i przypisania wydarzeniu rangi światowej. Poza tym, trudno jest jednoznacznie uznać czy unikatowy charakter obiektów na szlaku powinien być rzeczywisty czy fikcyjny. Realia podróży turystycznych wskazują na fascynację narracyjnym aspektem wędrowania. Turyści budują własne opowieści, bądź wierzą w opowiadane historie o wydarzeniach dziejących się kiedyś na szlaku. Zapewne tajemniczy peron na dworze kolejowym King Cross jest bardziej realny niż cały Londyn. Turyści chętnie zaglądają na Baker Street, słuchając opowieści o fikcyjnym detektywie. St-Sulpice nabiera magicznego znaczenia po uwzględnieniu pogoni za kodem Leonarda da Vinci. Fikcja bywa znacznie silniejsza niż naturalistyczne ujęcie otaczającego świata. Powszechnie kojarzy się Nottingham z Robin Hoodem. Czy pamiętamy o znamienitych postaciach literackich, których drogi życiowe prowadziły przez miasto niegodziwego szeryfa? Turyści odwiedzają te miejsc, które dla nich mają wartość, bądź są autentyczne. Na cmentarzu Pere-Lachaise częściej spogląda się na grób Jima Morrisona (7 wierszy w *Encyklopedii muzycznej PWN*), niż Arama Chaczaturiana (19 wierszy w *Encyklopedii muzycznej PWN*). Turysta wierzy w opowieści, mają one dla niego większą wartość niż opracowania naukowe z ich obiektywnymi klasyfikacjami ważności. Zbytnie zaufanie do podejścia systemowego w nadawania ważności obiektom prowadzi dość często do nominalizmu kulturowego. Autorytety naznaczają rangę obiektów godnych zwiedzania. Wędrowiec staje się czasami więźniem systemu, zagubionym w linearnym labiryncie szlaku. W ostatecznej ocenie potencjału turystycznego, poza Kartezjańskim i Spinozańskim myśleniem na sposób geometryczny, potrzebna jest zapewne odrobina Witkiewiczowskiego szaleństwa.

Obiektywna ocena obiektów gastronomicznych jest niezbędna dla uporządkowania badanej materialności szlaku kulturowego. Jednak, czy wszystkie obiekty można ocenić ze względu na zastosowane w pracy kryteria? Otóż można napotkać wiele miejsc, w których oferta gastronomiczna ma drugorzędne znaczenie. Wchodząc do Les Deux Magots przy Boulevard St-Germain, turysta poszukuje wspomnień (ducha miejsca), a dobra kawa (codzienna oferta paryskich kawiarni) jest tylko dodatkiem. Ponownie stajemy przed problemem, co stanowi o autentyczności szlaku, miejsca, czy wydarzenia? Autor pracy wyraźnie zaznaczył swoje rozumienie autentyczności (s.141), oparte na opinii licznej grupy badaczy: byłbym skłonny określić je jako jej obiektywizujące pojmowanie. Może jednak warto pójść w stronę stopniowego odsłaniania, zaproponowanej przez Heideggera, *istotowej przynależności*? Przyjęcie takiej koncepcji prowadziło by do poszukiwania *źródłowości szlaku*, tzn. jego autentyczności. Oczywiście przedstawiona tu sugestia mogłyby być punktem wyjścia dla zupełnie nowej pracy badawczej. W ramach takowej, poza ujęciem strukturalno-funkcjonalnym szlaku turystycznego, pojawiłaby się także możliwość ukazania *gościnności* obszaru recepcji. W końcu istotnym elementem produktu turystycznego są również mieszkańcy/obsługujący oraz ich postawy w relacji do odwiedzających przestrzenie turystyczne. Na tej podstawie można sformułować wniosek do dalej idącej dyskusji. Mianowicie: czy kulturowy szlak turystyczny można rozumieć jako jest drogę o charakterze

relacyjnym, wyznaczoną w przestrzeni geograficznej, która ze względu na treść poznawczą i sposób zorganizowania stymuluje spotkanie kultur?

Recenzowaną publikację należy uznać za oryginalne i interesujące przedsięwzięcie naukowe. Podjęcie tematu aktualnego jest bezsprzecznie atutem opracowania. Jednocześnie należy dodać, że podjęte przez Autora analizy dotyczące problemów organizacji i zarządzania regionalnymi szlakami tematycznymi są istotną wartością praktyczną tej książki. Całość przedsięwzięcia wydawniczego została przedstawiona w klarowny i konsekwentny sposób. Armin Mikos v. Rohrscheidt przekonująco i rzetelnie przygotował ważną pracę monograficzną. Dzięki wydaniu tej publikacji zarządzający turystyką otrzymali użyteczne narzędzie pomocne w kształtowaniu logicznej przestrzeni turystycznej.